

VÁLTOZÁSOK A HAZAI SZAKKÉPZÉSBEN 2004–2019

GYÖRGYI ZOLTÁN
oktatáskutató

A tanulmány a szakpolitikai célkitűzéseken és beavatkozásokon keresztül elemzi a hazai szakképzés 2004 óta eltelt időszakát. Kitér a decentralizált és centralizált oktatás-irányítás időszakára, a két időszak szakpolitikai célkitűzéseire és eszközeire. Rámutat arra, hogy a középfokú szakképzés folyamatai sokszor felülírták a szakpolitikai célokat. 2010 előtt a korai iskolaelhagyás csökkentésében és a tanulószereződés keretében szakmai gyakorlatot folytató szakiskolai tanulók számának emelkedésében volt előrelépés. Az ezt követő időszak szakpolitikája elsősorban a gazdaság igényeihez kívánta igazítani a szakképzést, de mivel nem vette figyelembe a tanulással kapcsolatos társadalmi elvárásokat, a tanulók elpártoltak mindkét középfokú szakképzési programtól.

Kulcsszavak: oktatási centralizáció, középfokú oktatás, szakképzés, munkahelyi gyakorlat, tankötelezettség, korai iskolaelhagyás

The study analyzes the vocational secondary education in Hungary since 2004 through policy objectives and governmental interventions. It discusses the policy objectives and tools in both periods of it. It points out that the real processes of secondary vocational training has often overridden policy objectives. During the first period, characterized by decentralized education governance, there was progress in reducing early school leaving and increasing the number of vocational school students trained in the workplaces. Subsequent policy focused on adapting vocational education to the needs of the economy, but the centralized education management did not take the social aspects of learning, so many pupils rather chose gymnasium instead of both programs of vocational education.

Keywords: centralisation in education, secondary education, vocational training, vocational training in the workplace, compulsory education, early school leaving

Bevezetés

Szakképzésünk elmúlt tizenöt évét sokféle megközelítésben lehet tárgyalni, e megközelítéseket reprezentálják az *Educatio*-ban időnként megjelenő szakképzési tematikájú kötetek¹ is. Ebben a tanulmányban problémacentrikusan igyekszünk összefoglalni az utóbbi másfél évtized tapasztalatait.

Levelező szerző: Györgyi Zoltán, E-mail: gyorgyiz@ella.hu

¹ *Educatio*, Vol. 15. No. 2: Képzés és munkaerőpiac; Vol. 25. No. 1: Szakképzés, szakképzettség.

Bár tizenöt év hosszú idő, amely idő alatt újabb és újabb várakozások, elvárások is megjelenhetnek, s meg is jelentek a szakképzéssel kapcsolatban (is), de visszatekintve az időszakra, azt mondhatjuk – még az eltérő kormányzati koncepciók ellenére is –, hogy ezek inkább a részletkérdéseket, illetve a megvalósítás módját érintették, az alapvető kérdések alig változtak. Nemcsak Magyarországon, hanem uniós szinten sem. Ez utóbbit jelzik az utóbbi két évtized szakképzést érintő uniós dokumentumai is², amelyek általában a szakképzés foglalkoztathatóságát javító, illetve a lemorzsolódást csökkentő szerepével foglalkoznak anélkül, hogy annak működési rendszerére vonatkozóan bármilyen konkrét elvárást megfogalmaznának.

A szakképzés problémái uniós belépésünk idején

2004-ben szakképzésünk még nem tudta kiheverni a rendszerváltás okozta gazdasági és társadalmi hatásokat, s sem intézményrendszere, sem működésének feltételei nem tudtak alkalmazkodni kielégítő módon az új adottságokhoz. A szakképzés-politika a problémákat és a célokat nagyrészt látta, de nem találta meg a releváns eszközöket a megoldáshoz.

Az alapvető joggá váló tanulás, a tanulást erősítő munkaerőpiaci folyamatok, s az oktatás finanszírozási rendszere jelentős átrendeződést idézett elő a három középfokú képzési program között, ami a szakiskolai képzés közismert tévesztéséhez, s a szakiskolai képzésben résztvevők társadalmi hátrérének átalakulásához vezetett. A gyenge előképzettségű tanulók arányának növekedése öngerjesztő módon erősítette a folyamatot: elriasztotta a képzésből azokat is, akik számára vonzó lett volna a szakmatanulás, de ilyen tanulói környezetbe nem kívántak bekerülni.

Mindez a szakiskolai képzés olyan megújítását igényelte volna, ami képes az idekerülőket, akiket a gyenge munkaerőpiaci lehetőségek és a szakmatanulás manuális oldala is egyre kevésbé motivált, felkészíteni a szakmatanulásra. Néhány korábbi intézkedés már ezt a célt szolgálta. A hiányos iskolai végzettségűek szakmatanulását 1996-tól kezdődően felzárkóztató oktatás segítette, majd részben ezért módosult 1998-ban a szakiskolai képzés szerkezete, s lett bevezetve a 9–10. osztályos közismereti évfolyam. Ez egyben kissé nagyobb rugalmasságot is ígért a munkaerőpiaci elvárásokhoz, az – elvileg – két évvel későbbre kitolt szakmaválasztástól pedig megalapozottabb tanulói döntéseket lehetett remélni.

A szakiskola rovására elsősorban a szakközépiskolai képzés erősödött meg, amely 1998-tól kezdődően szintén megújult, alkalmazkodva a felsőoktatás iránti mind erősebb tanulói igényekhez (és a bővülő férőhelyi kínálatához). Az első négy évfolyamon erősödött a közismereti oktatás, a szakmai képzés pedig alapvetően az érettségit követő szakmai évre, évekre esett. A folyamat mögött egyaránt felfedezhetők a fejlődő gazdaság és a – nem csak ezzel összefüggésben álló – munkaerőpiac átalakuló igényei.

A képzési szerkezet átrendeződése az oktatási expanzió általános folyamatába illeszkedett, de erőteljesen befolyásolták mind a hazai oktatási rendszer működési sajátosságai, mind a munkaadók munkaerőpiacot érintő döntései, amelyek a magasabb iskolai végzettséget sok esetben előnyben részesítették a (szakiskolai) szakmai végzettségénél.

A szakiskolai 9–10. évfolyam sem megtartani nem tudta a tanulók jelentős részét (a tanulók mintegy egyharmados lemorzsolódása általában erre az időszakra esett), sem

² Lásd például: *Fehér könyv az oktatásról, 1996; Copenhagen Declaration, 2002; Bruges-i Nyilatkozat, 2010.*

pedig felkészíteni őket a szakmatanulásra. A három képzési program között viszont fokozatosan stabilizálódott a tanulói arány, vagyis a szakiskolai képzés visszaszorulása az ezredforduló után megállt. A szakközépiskolai képzésből ugyan sokan mentek a felsőoktatásba, de szakmai évfolyamain mégsem csökkent a létszám, sokak számára a szakmai végzettség egy későbbi esetleges felsőoktatási kudarc (lemorzsolódás) következményeinek megelőzését szolgálta. A diploma vonzerejét annak magas munkaerőpiaci hozadéka megtartotta.

Az expanziós jelenségek a korábbiakhoz képest csökkentették ugyan a szakmunkás-kínálatot, de ez nem járt komolyabb munkaerőpiaci feszültséggel, részben a munkanélküliség, részben pedig a már említett munkaadói preferenciák miatt. Ez utóbbi játszott szerepet abban is, hogy a magasabb iskolai végzettségbe való egyéni befektetés is könnyen megtérült.

Az ezredforduló utáni években komolyabb strukturális beavatkozásra nem került sor, de a kormányzat a szakiskolai képzés problémái miatt intézkedéseket tett annak megújítására. Elsősorban a szakiskolai fejlesztési programot (SZFP) kell megemlítenünk, amelynek kilencven iskolára kiterjedő kísérleti bevezetésére az Unióba történő belépésünk előtti évben került sor. Egyebek mellett ettől remélték a lemorzsolódás csökkentését, valamint a szakmai oktatás színvonalának emelését.

A szakképzés, mindenekelőtt a szakiskolai képzés és a gazdaság közötti kapcsolat gyengesége a rendszerváltás óta eltelt másfél évtized állandó problémája volt. A szakiskolai képzésben ez a kevés üzemi gyakorlóhelyben jelentkezett, a gazdaság számára pedig nagyobb részt az iskolákból nem megfelelő tudással kilépő szakmunkásokban, kisebb részt pedig a gazdaság szakmai szerkezeti igényéhez (tegyük hozzá: pillanatnyi igényéhez) kevésbé igazodó szakmai szerkezetben.

A vállalati gyakorlóhelyek hiánya egyaránt tükrözte a gazdasági szereplők ezzel kapcsolatos gyenge érdekltségét és az iskoláknak saját kapacitásaikhoz való ragaszkodását. A gazdaság munkaerővel kapcsolatos mennyiségi és minőségi igényeit a szakképzés finanszírozási rendszerének, ezen belül pedig a szakképzési hozzájárulásnak kellett volna közvetíteni, ami azon a hipotézisen alapult, hogy a gazdaság szereplői megrendelői helyzetben lévén feltételeket szabnak annak felhasználásához. A gazdaság azonban egyrészt nem volt olyan stabil és erős, hogy lássa a jövőt és a jövő munkaerőpiaci igényeit, ezért az ezzel kapcsolatos igényeik többnyire nem is artikulálódtak, másrészt az adott munkanélküliség mellett nem is szorult feltétlenül az iskolából kikerülő – a szakiskolák esetében ráadásul sok esetben nagyon rosszul képzett – fiatalokra. A szakiskola – a 2+2-es szerkezetre való átállás ellenére – még mindig nagyon rugalmatlanul működött, a szakmák meghirdetésétől a szakmai végzettség megszerzéséig átláthatatlanul hosszú idő telt el, a sok specializált szakma pedig megnehezítette az eközben gyakran megváltozó munkaerőpiaci igényekhez való alkalmazkodást. Rendre felvetődött a szakmák számának csökkentése és így az általánosabb képzés irányába történő elmozdulás, de az Unióba történő belépésünkig nem történt ebben semmilyen előrelépés.

A szakképzés infrastruktúrájának modernizálása lassan haladt, amiben jelentős szerepet játszott az intézményrendszer szétaprózottsága, ez pedig visszavezethető volt az önkormányzati fenntartói érdekekre, amennyiben a fenntartók a lehető legszélesebb képzési kínálatot igyekeztek a térségükben élő fiatalokat az adott településen tartani. Ez nem tette lehetővé a kapacitások kihasználását, sőt olyan (értelemszerűen: pazarló) fejlesztési igényt generált, amelynek forrása nem volt biztosított. Ezt felismerve a kor-

mányzat már 2004 előtt szervezeti változásokban kezdett gondolkodni, de az iskolák fenntartói rendszerét tiszteletben tartva. Ennek eredménye lett a térségi integrált szakképző központok (TISZK) megjelenése 2004-ben. Itt kell megjegyezni, hogy csírájában megvoltak egy másféle, a megyei irányításra épülő fenntartói rendszer kialakításának lehetőségei is, mivel a közszféra szakképző iskoláinak ekkorra már több mint egyharmada (36,7% – Besenyei et al. 2005) megyei fenntartású volt. Ez az út azonban a még fenntartói pozícióban lévő, s leginkább a nagyvárosi helyi önkormányzatok iskolafenntartási jogának erőteljes csorbításával járt volna, amit a kormányzat nem akart, vagy nem mert felvállalni.

Az uniós csatlakozás után

Az Unióba történő belépés utáni beavatkozásokat egy ideig a korábbi irányítási logika alapján meghozott kormányzati beavatkozások jelentették, majd 2010-től kezdődően újfajta megközelítés érvényesült. Éppen ezért a két időszak beavatkozásait és azok következményeit külön tárgyaljuk.

A decentralizált oktatásirányítás időszaka: 2004–2010

Ez az időszak az előző szerves folytatását jelentette. A szakképzés-politika alapját a kormány egy dokumentumban (*Szakképzés-fejlesztési stratégia 2005–2013*) fektette le. Ez négy témakör köré gyűjtve tizennégy konkrét lépést fogalmazott meg a szakképzés színvonalát, a hátrányos helyzetű fiatalok képzését, a szakiskolák és a munkaerőpiac, illetve a felnőttképzés és a munkaerőpiac kapcsolatát érintően. A korábbi beavatkozások céljaihoz képest alapvetően új irányok nem rajzolódtak ki, de néhány későbbi intézkedés visszavezethető erre. Gondolunk itt elsősorban az országos képzési jegyzék felülvizsgálatára, s ezzel kapcsolatban a szakmák számának csökkentésére, a térségi integrált szakképző központok számának növelésére, a hiányszakmák tanulásának támogatására, a hátrányos helyzetű fiatalok szakképzési lehetőségeinek bővítésére, valamint a tanulószereződéssel, tehát munkahelyi körülmények között szakmai gyakorlatot folytató tanulók számának 20%-os emelésére. A csak általános irányokat megszabó európai uniós dokumentumokhoz való igazodás egyértelmű: a cél a társadalmi leszakadással veszélyeztetett rétegek tanulását elősegítve növelni a szakmai végzettséggel rendelkezők számát.

A kormányzati beavatkozások a decentralizált iskolafenntartás mellett elsődlegesen továbbra is pénzügypolitikai eszközökkel történtek. Egyes intézkedések a korábbi programok kiterjesztését jelentették, mások új eszközök bevetését. Megalapozottságuk ugyanakkor nem mindig rajzolódik ki. A kísérleti programok komolyabb vizsgálatok nélkül bővültek, kormányzati kapkodással egybekötve. Így például az intézményrendszer működését jelentősen megváltoztatni kívánt TISZK-rendszer 2007-es általános bevezetése egészen más feltételek mellett történt, mint a kísérleti körülmények közötti korábbi, s a két megoldást összehasonlítani is alig lehetett (Mártonfi 2016). Míg önkéntes alapon és nagy pénzügyi támogatás mellett zajlott az első fázis, addig a második már-már túlmutatott az indirekt beavatkozás jellegén, erősen szankcionálva azokat az intézményeket, amelyek nem teljesítették a működésükre vonatkozó, létszámmal kapcsolatos elvárásokat. Az erőteljes beavatkozást részben a szervezeti formák, részben pedig a TISZK-beli partnerek megválasztására vonatkozó lehetőségek enyhítették. Ezek a lehetőségek vi-

szont elősegítették, hogy pusztán formális együttműködések alakuljanak ki, megőrizve a települési, illetve iskolai önállóságot. Elsősorban a kisebb települések által létrehozott TISZK-ekre volt ez jellemző, a nagyobb városok esetében viszont nem sok újdonságot hozott ez a szervezeti forma, mert azok a közös fenntartó akarata mentén már korábban is törekedtek a racionális működésre. Az intézkedés eredménye: a TISZK-ek „nem térségi, nem integrált és nem szakképző központ”-ok (Mártonfi 2011c), vagyis az eredeti elképzelés jelentős mértékben kiüresedett.

A TISZK rendszer 2007. évi általános bevezetésével párhuzamosan kísérlet történt az iskolai szakmai kínálat regionális szintű befolyásolására, vagyis a hiányszakmák tanulásának támogatására és az ún. divatszakmák kínálatának visszaszorítására. A logikusnak látszó intézkedés több problémát is felvetett, részben a szakmákkal kapcsolatos döntéseket illetően, részben pedig az ezekkel kapcsolatos iskolai következményekre vonatkozóan. Egyrészt a korábbinál erőteljesebb beavatkozást jelentett a tanulói döntésekbe, kockáztatva a kényszerválasztások miatti magasabb lemorzsolódást, másrészt a regionális szintű elemzések nem alkalmazkodtak az ennél kisebb térségek speciális munkaerőigényéhez, harmadrészt pedig nem vették figyelembe, hogy a betöltetlen álláshelyek nem feltétlenül szakemberhiányra voltak visszavezethetők, hanem az alacsony jövedelemre és/vagy a rossz munkakörülményekre. A szakmák besorolásáról az ebben az időszakban létrehozott regionális fejlesztési és képzési bizottságok (RFKB) döntöttek, amelyek működésében a gazdaság és a szakképzés szereplői is részt vettek. Döntéseik mögött gyakran megjelentek intézménypolitikai és szociális jellegű szempontok is, ami a munkaerőpiaci célok háttérbe szorulását eredményezte (Mártonfi 2011a).

A képzés szakmai szerkezetének alapját jelentő Országos Képzési Jegyzék (OKJ) átalakítására uniós belépésünket követően, de nem annak hatására került sor 2006-ban. Az alapszakmák száma a szakképzésfejlesztési programban megfogalmazottak szerint valóban jelentősen csökkent, s az egyéb (ráépülő, elágazó, és rész-) szakképesítések pedig valamelyest előrelépést jelentettek a modulrendszerű képzés irányába. Ez egyrészt lehetővé tette, hogy a szakmai végzettségre nem felkészültek is valamilyen részsképesítést szerezzenek, s a későbbiek során pedig – anélkül, hogy tanulmányaikat teljes mértékben újrakezdenék – akár teljes értékű szakmai végzettséghez jussanak, másrészt megkönnyítette a munkaerőpiac változó igényeihez történő rugalmasabb alkalmazkodást.

A hátrányos helyzetű tanulók végzettséghez juttatását több cél együttesen is igyekezett szolgálni. A tankötelezettség csak a 2006-ban középiskolába lépőket érintette, így csak az időszak végén befolyásolta érdemben a tanulást, s csökkenthette a lemorzsolódást. Hogy milyen érdemi eredménnyel, vagyis hogy mennyien jutottak el ennek következtében befejezett iskolai végzettségig, azt nem lehet pontosan tudni. Egy 2010-ben, utolsó éves szakiskolások körében végzett kutatás azt jelezte, hogy nem következett be áttörés: a korábban évméltők jelentős része továbbra sem jutott el az utolsó évig, akik pedig eljutottak, azok töredékénél lehet csak valószínűsíteni a 16 éves kor körüli kimaradást, ha az lehetséges lett volna (Mártonfi 2011b). Az ezzel kapcsolatos, a magatartási problémák növekedését jelző iskolavezetői, pedagógusi vélemények minden bizonnyal közrejátszottak abban, hogy 2010 után az új kormány rövid időn belül visszaállította a korábbi helyzetet. Bár a tankötelezettségi korhatár nem feltétlenül áll összefüggésben a korai iskolaelhagyással, de az mégis lassú javulást jelzett: az Eurostat adatai szerint 12,6%-ról 10,8%-ra csökkent.

A szakiskolai fejlesztési programnak megfelelően újabb intézkedés történt az alacsony iskolai végzettséggel rendelkező tanulók kompetencia alapú felkészítésével a szakmatanulásra. 2006-tól kezdődően vált lehetővé a program az általános iskolai végzettséggel már rendelkezők (de a 9-10. osztályos közismereti képzést nem elvégzők) számára is. Bár a program kiemelt pénzügyi támogatása 2007-ben megszűnt, a tanulók száma fokozatosan emelkedett, s az évtized végére évente már több mint 2000 főt érintett, akiknek több mint fele sikeresen tette le a szakmai tanulmányaik megkezdéséhez szükséges vizsgát (Pécéli 2011).

A szakiskolai tanulók üzemi gyakorlatát az állam 2004-től kezdődően igyekezett elősegíteni a normatív támogatás átrendezésén keresztül, előnyben részesítve az utolsó éves tanulók munkahelyi gyakorlatát. Bár ez a megoldás egyoldalú volt, mert csak az iskolákat tette érdekeltté abban, hogy lemondjanak tanulói gyakorlati képzéséről, s nem ösztönözte ugyanerre a gazdaság szereplőit, mégis eredményesnek bizonyult: a munkahelyi gyakorlaton részt vevők száma jelentősen megemelkedett.

A képzés tartalmi oldalának megújítása továbbra is alapvetően a szakiskolai fejlesztési programon belül zajlott. A programba újabb iskolákat vontak be, de még mielőtt általánossá vált volna, teljes mértékben megszűnt a finanszírozása, így az időszak végére programként már nem működött, hanem csak intézményi, illetve tanári szinten maradt meg a kidolgozott pedagógiai hozadék. A tanári véleményeken alapuló eredmények azt jelzik, hogy az iskolákra mint intézményekre, s ezen belül a tanárookra nagy hatással volt a program, a diákokra, vagyis a velük kapcsolatos célok elérésében viszont lényegesen kisebb a kimutatható eredmény (Mártonfi 2015).

Bár mind ez idáig csak a szakiskoláról beszéltünk, ennek nem az az oka, hogy ez a képzés felértékelődött volna az időszakban, hanem az, hogy a legtöbb problémát itt, illetve ennek kapcsán kellett megoldani. Még a 2008-as gazdasági válság is jellemzően a szakmunkás végzettségűeket érintette, a magasabb iskolai végzettségűek védettebbnek bizonyultak. A szakközépiskolai képzés és a felsőfokú szakképzés kevésbé került reflektorfénybe az időszak során, mert az előbbi népszerűsége sokáig töretlen volt, s az utóbbi is nőtt valamelyest, a képzésükkel kapcsolatos problémák pedig nem jártak látványos negatív következményekkel: a rendszer működött, a tanulók taníthatók voltak, s a kilépéskor – szakmai végzettséggel vagy anélkül – tovább tudtak tanulni, vagy viszonylag könnyen el tudtak helyezkedni a munkaerőpiacon. Tényleges, a munkaerőpiacra történő szakképző funkcióját ugyanakkor mindkét képzési forma csak részlegesen töltötte be, lévén hogy tanulói jelentős része továbbra is a felsőoktatásba került.

A 2010 utáni változások

A 2010 utáni időszak szakképzés-politikájának alapját részben a *Széll Kálmán terv* (2011), részben pedig egy új szakképzési koncepció alapozta meg. Az előbbi, mivel átfogó kormányprogram, nem foglalkozik részletesen az oktatással, s azon belül a szakképzéssel. Néhány megállapítást érdemes kiragadni belőle, mert ezeknek a következő időszakra nézve jelentőségük lett. Így például a terv megállapítja, hogy a szakképzés (és a felsőoktatás) „távol esik a gazdaság és a munkaerőpiac igényeitől”. A dokumentum megemlíti, hogy az általános iskolából kilépők tudása gyenge, ugyanakkor a tankötelezettségi korhatár leszállítását javasolta. Ezzel a szakpolitika egyértelműen szakított a korábbi, a lemorzsolódást csökkentő célokkal, s támogatta a korai iskolaelhagyást. („Föl kell kínálni a fiatalok

és szüleik számára azt a lehetőséget, hogy választhassanak, hogy a 15. életévét betöltött fiatal folytatni kívánja-e tanulmányait, vagy inkább munkába áll.”³⁾ Mivel a középfokú végzettséggel sem rendelkezők munkaerőpiaci helyzete lényegesen rosszabb, mint a legalább ilyen végzettséggel rendelkezőké, ez egyértelműen a leggyengébb s tanulásra alig motiválható tanulói réteg elengedését jelentette anélkül, hogy bármilyen védőháló biztosított volna számukra.

A szakképzés területén egyértelműen megfogalmazta a „régii magyar hagyományokon” és a jelenlegi német mintán alapuló duális képzés igényét. A korábbi tervekkel (és az ezeket megvalósítani kívánó programokkal) ellentétben viszont nincs szó benne lemaradokról, kimaradokról, hátrányos helyzetűekről, felzárkóztatásról, holott nem volt várható, hogy ezt a problémát az általános iskola rövid időn belül hatékonyan kezeli. (Nem is tette.) A szakképzést tehát nem számukra, hanem egy motiváltabb, jobb tanulási kompetenciákkal rendelkező réteg számára kívánta a terv vonzóvá tenni, valamint a képzésnek a gazdasággal való kapcsolatát javítani.

A tervben említett külföldi példák hamisak: nem veszik figyelembe, hogy a duális képzés kezdete jellemzően nem a 14 éves életkor, s hogy a duális képzés mellett a szakképzés sok más formája is létezik, illetve hogy a gazdaság fogadókészsége még Németországban sem korlátlan.⁴⁾

A 2011-ben megjelent szakképzési koncepció (*Koncepció 2011*) már kidolgozottabb programot tartalmaz. A tanulószerezés lehetőségének kiterjesztését ígéri, s külön kedvezményeket ígér a tanulókat foglalkoztatók számára. A program a korábbi felzárkóztató programok helyett bevezetendő Híd programoknak nagy hangsúlyt ad, s kiemeli ezek módszertani megújítását a korábbi tapasztalatok és kísérletek talaján. Meg kell említeni a szakmai felnőttképzés iskolai oldalának erősítését, illetve programjának közelítését a nappali tagozatos programokhoz képest. Ez nyilvánvalóan azt a célt szolgálja, hogy a szakmát tanuló fiatalok számára a felnőttképzésben könnyebben megszerezhető szakmai végzettség ne legyen reális alternatívája a nappali képzésnek. A cél erről az oldalról nézve racionális, ugyanakkor a képzés munkaerőpiac által igényelt rugalmasságát csökkenti, s nem kizárta, hogy a felnőttkori tanulás iránti igény csökkenése erre is visszavezethető (Györgyi 2015).

A koncepcióban fogalmazódik meg a hároméves szakképzés általános bevezetésének, vagyis az 1998 előtti képzési struktúrájának igénye, bár ennek csírája már a kormányváltás előtti időszakra nyúlik vissza. A dokumentum az iskolafenntartás, a TISZK-ek és az RFKB-k tekintetében kiforratlan álláspontot képviselt. Ugyanakkor már az is kirajzolódott, hogy az államnak a korábbinál nagyobb szerepet szántak a szakképzést érintő érdemi döntésekben. Ebben a dokumentumban is erősen szelektíven lettek felsorakoztatva a duális képzéssel kapcsolatos külföldi példák.

Az uniós irányelveket a koncepció külön pontban említi meg, de a hátrányos helyzetűekkel kapcsolatos problémát (amiről csak itt van szó explicit módon) némileg más hangsúllyal, mint az európai dokumentumok: a szakképzés gazdasági funkcióját helyezi előtérbe, s a felzárkóztatást kifejezetten ennek rendeli alá. Azt sugallja ezzel, hogy a szak-

³⁾ A tankötelezettségi korhatár végül a 16. életév betöltésének napja lett, majd 2015-től az életkori határt érintő tanév a vége (2014. évi CV. törvény).

⁴⁾ Németországon belül ilyen jellegű nehézség épp a hozzánk gazdaságilag-politikailag hasonló stathelyzetből induló keleti tartományokban jelentkezik, de mind Németországban, mind Svájcban az újonnan megjelenő szakmai területek cégei sem kínálnak elegendő gyakorlati helyet (Györgyi 2011).

képzésnek nincs teendője ezen a területen: a színvonalas szakképzés mindent megold. A tudáshiánnyal rendelkezőket éppen ezért a Híd programokba számúzi, s nem foglalkozik azzal a ténnyel, hogy a szakiskolai képzésbe bekapcsolódók jelentős része valójában alkalmatlan a szakmatanulásra. Ugyancsak nem foglalkozik a program a tanulók felnőttkori tanulásra való felkészítésével, vagyis, hogy ne csak szakmát adjon a kezükbe, hanem a további tanulás, beleértve a szakmaváltáshoz szükséges tanulás esélyét is megteremtse számukra. Mindezekből a rövid távú gazdasági érdekek iránti erőteljes elkötelezettség rajzolódik ki.

A szakképzést érintő későbbi események többé-kevésbé a koncepcióban megrajzolt irányítást követték. Az iskolafenntartásban az állam szerepe erősödött, a szakközépiskolákban (2016-tól: szakgimnáziumokban) erős elmozdulás történt a szakmai képzés irányába. A tanulószereződés keretében történő szakmai gyakorlatot a korábbihoz képest újabb intézkedések is segítették.

Ha időben vizsgáljuk a 2010 utáni kilenc évet, akkor az első néhány év átmeneti időszaknak tekinthető, ekkor születtek meg a szakképzést is érintő új törvények. A lényegi változások 2012-13-ra datálhatók, amikor a fent említett változások mellett az önkormányzati iskolák állami fenntartásba kerültek. Ennek adott módja az oktatás működését szinte ellehetetlenítette, s különösen nehéz helyzetbe hozta a szakképző intézményeket, amelyek sokkal összetettebb feladatot láttak el a közoktatási programokhoz képest. A rendszer működésképtelenségét a köznevelési törvény 2016. évi módosítása gyakorlatilag elismerte. E törvény lett az alapja a szakképzés közoktatási rendszerről történő leválasztásának, amit a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara már korábban is igyekezett elérni. Ezzel hosszú évekre eldőlt, hogy a 14 éves kori pályaválasztás két olyan fő irányít (gimnázium, illetve szakmai) jelöl ki a tanulók számára, amelyek között alig lehetséges már átjárás, ami a szakképzésen belül is lényegesen nehezebbé vált. Ez teljességgel ellentétes a fejlett világ országainak törekvéseivel, amelyek épp a rugalmas átjárási lehetőségek bővülésével igyekeznek a tanulást vonzóvá tenni, s a lemorzsolódásnak elejét venni.

A két szakmai program nevének 2016. évi megváltozása (amikor is a szakközépiskolákból szakgimnáziumok, a szakiskolákból pedig szakközépiskolák lettek) kommunikációs eszközökkel kívánta emelni azok presztízsét, sugallva a szakgimnáziumok gimnáziumi, s a szakközépiskolák középiskolai jellegét. Eközben mindkét esetben épphogy visszalépés történt ezen a területen, miután a közismereti oktatás mindkét programban visszaszorult. Ez, illetve a tankötelezettségi korhatár korábbi leszállítása egyértelművé teszi, hogy a cél mindkét képzési program számára a korábbinál jobb tanulók megnyerése volt.

A szintén 2016-ban létrejövő szakképzési centrumok a területi irányítást helyezték előtérbe, ami egyértelmű szakítást jelentett a 2013–2016 közötti, kudarcot vallott rendszerrel. A rendszer működéséről – s gondolunk itt most elsősorban a helyi és a területi igények közötti összhang kialakítására, illetve a szakképzés szétaprózottságának csökkentésére, ami a decentralizált irányítású két évtized egyik komoly problémája volt – nincs átfogó képünk. Szórványos kutatási tapasztalatok eltérő helyi megoldásokat jeleznek, s bizonyos kérdésekben (pl. a pedagógiai programok elfogadása) továbbra is erős, állami szintű befolyást. Szintén szórványos tapasztalatok alapján állítható, hogy az új rendszerbe komoly pénzüsszegek áramlottak – sajnálatos módon ennek konkrét számait nem ismerjük, a publikus oktatásfinanszírozási statisztikák nem alkalmasak ennek követésére.

A duális képzés erősítése a szakképzéssel kapcsolatos dokumentumok, nyilatkozatok egyik fontos eleme. Ezt elősegítendő mind a tanulókat, mind a gazdasági szereplőket támogatásokkal igyekszik a rendszer ebbe az irányba terelni. Nem világos, hogy a szakképző intézmények – akár a centrumok, akár maguk az iskolák – játszanak-e ebben bármilyen befolyásoló szerepet a jelenlegi körülmények között.

Feltételezhető, hogy a rendszeren belül sok fontos intézkedés történt a kitűzött célok megvalósítása érdekében, de sem az eltelt időszak, sem pedig a rendszer kutatásának nehezebbé válása nem teszi lehetővé ezek teljes körű feltérképezését, s – különösen – értékelését. Amire vállalkozhatunk: néhány, a rendszer működési feltételeit és működését érintő indikátor alapján értékeljük az elmúlt 15 évet, benne a decentralizált és a centralizált irányítású időszakot.

Az Unióban töltött 15 év számokban

A szakképzés helyzetét és a szakmatanulás perspektíváit egyaránt jelzi, hogy mennyien járnak az idesorolható képzési programokra. A képzésben résztvevők száma mellett az sem mellékes, hogy milyen minőségű (mennyire képezhető, motiválható, milyen szociális képességekkel rendelkező) tanulók választják ezeket. A tanulók számának csökkenése pedig az összetételük megváltozásával jár: a jobb képességű, nagyobb tudással rendelkező tanulók a magasabb presztízsű programokba áramlanak, a gyengébbek pedig az alacsonyabb presztízsűekben koncentrálnak.

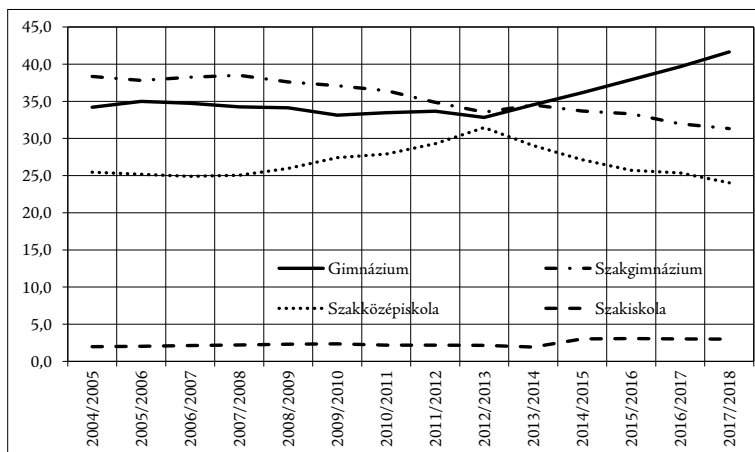
A 9. osztályos tanulóakra vonatkozó adatok jellemzően a beiskolázást tükrözik.⁵ Bár ez a kormányzati programokban nem jelent meg célként, a szakiskola (2016-tól: szakközépiskola) hosszú stagnálás után az előző évtized végén növelni tudta 9. osztályra beiskolázott tanulóinak számát. A növekedés 2012-ig tartott, azóta egyértelmű a térvészése. A szakközépiskolában (2016-tól: szakgimnázium) ugyanez a folyamat már korábban, 2007-ben elkezdődött. Ha az adatokat a három középfokú képzési program egészében nézzük, akkor három szakasz rajzolódik ki. Az első négy év stabil arányai után a szakiskola a szakközépiskola rovására tudott teret nyerni.⁶ Ez a folyamat 2012-ig tartott, utána viszont a tanulók nagyon erős elfordulása figyelhető meg a szakképzés mindkét ágától, a gimnáziumi képzés javára. Mivel – demográfiai okokból – a kilencedik évfolyamra járók száma az időszak egészében összességében is csökkent, így a szakiskolai (2016-tól: szakközépiskolai) képzés kezdő évfolyamára járók számának visszaesése az arányvesztésnél is jelentősebb volt: 2012 és 2017 között 24%-kal csökkent a 9. osztályos tanulósám. A szakközépiskolai (2016-tól: szakgimnáziumi) tanulókról is ugyanezt mondhatjuk el, számuk a beiskolázási létszám csúcspontján, 2007-ben még 49 ezer volt, tíz évvel később már csak 37 ezer (*1. ábra*).

A trendváltozások nem hozhatók összefüggésbe jelentős szakpolitikai intézkedésekkel, feltételezhető, hogy oktatási rendszeren kívüli hatások és ezek alapján hozott tanulói döntések állnak a háttérben.

A kimenet oldaláról nézve egyrészt azt látjuk, hogy a szakmai vizsgát tettek aránya (beleértve az érettségizetteket is, illetve a többedik szakmát szerzetteket is) az összes,

⁵ Tartalmazzák az évismételőket is, amely ugyan különböző lehet az egyes képzési programokban, de nem tudunk olyan tényre, amely az évismételő arányának időbeni változására utalna, vagyis a tanulólétszám-változás elsődlegesen a pályaválasztási döntések elmozdulását jelzi.

⁶ Azért beszélünk arányokról, hogy a demográfiai hatásokat kiszűrjük.

1. ábra: A 9. osztályos tanulók aránya különböző középfokú képzési programokban. (A 2016-tól érvényes elnevezések szerint. A szakiskola a korábbi speciális szakiskola új neve.) Forrás: KSH, STADAT táblák

valamely középfokot végzettekhez viszonyítva 2012-ig (43%) emelkedett, azóta pedig csökken. 2017-ben már csak 38% volt.

Nemzetközi viszonylatban nehéz releváns összehasonlítást tenni az iskolarendszerek és a képzési programok eltérő sajátosságai miatt. Mindenesetre az *Educational at a Glance* című kiadványban alkalmazott kategóriák szerint 2017-ben Magyarországon volt a legalacsonyabb a szakképzésben tanulók aránya (21%). Valamivel hitelesebb képet ad a tényleges arányokról az első szakképzettséget szerzők aránya egy adott populációban. Itt valamivel kisebbek a különbségek az egyes országok között, de a magyar adat itt is a legalacsonyabbak közé tartozik 24%-kal (egyedül Litvánia értékét meghaladva).⁷

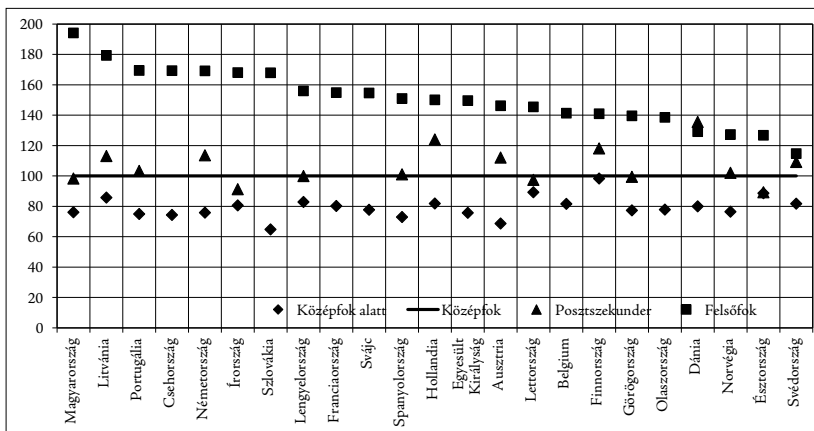
A szakközépiskolát (2016-tól: szakgimnáziumot) végzettek esetében felvetődik, hogy vajon milyen mértékű a felsőoktatás elszívó hatása a szakképző évfolyamokról. Erre pontos választ a rendelkezésre álló adatok alapján nem lehet mondani, de idősoros adatok alapján látható, hogy a két, egymás alternatívájaként is értelmezhető továbbtanulási irány létszámingadozásai között nincs összefüggés, vagyis a tanulói döntések inkább a két program komplementer, mintsem alternatív jellegére utalnak.

A felsőoktatás középfokra, sőt minden bizonnyal már a középfokú pályaválasztásra is hatást gyakorló szívóereje nem tekinthető irracionális egyéni döntések sorozatának, a felsőfokú végzettség munkaerőpiaci hozadékára vonatkozó számítások egyértelműen visszaigazolják ezeket. Bár a diploma foglalkoztatottsági hozadéka⁸ az utolsó években már nem jelentős,⁹ de a 25–64 éves diplomások keresete legfrissebb adatok szerint is csaknem

⁷ Education at a Glance 2018: OECD Indicators. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en. [Letöltve: 2019. 02. 05.] Table B3.1. Profile of upper secondary graduates from vocational programmes (2016)

⁸ Foglalkoztatottsági hozadék: a felsőfokúak foglalkoztatottsági rátája a középfokúakhoz képest.

⁹ A csökkenésben minden bizonnyal szerepet játszik a közfoglalkoztatás is.

2. ábra: A tanulás bérhozádeka a középfokú végzettségűekhez viszonyítva
Az adatok forrása: Education at a Glance 2018: OECD Indicator

duplája (194%) a középfokú végzettségük keresetének,¹⁰ s ez a bérhozádekek nemzetközi összehasonlításban kifejezetten kiugró (2. ábra).

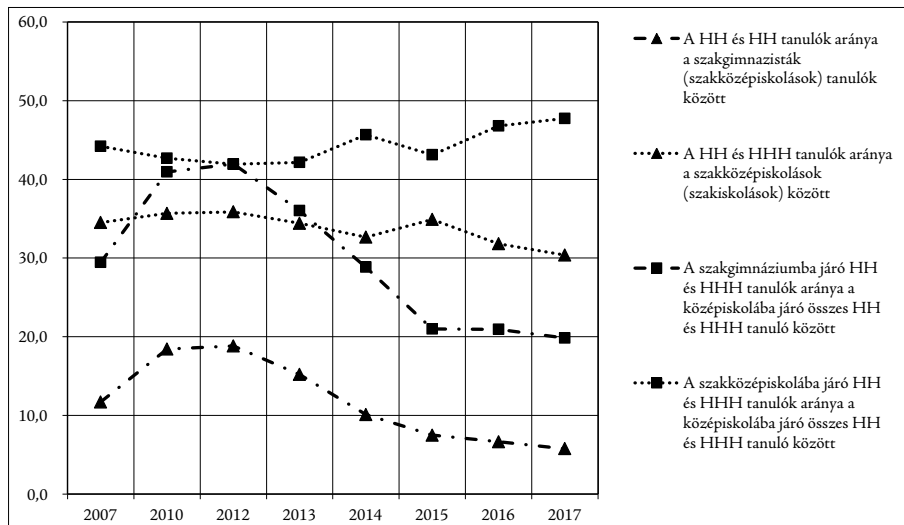
A szakközépiszkolát (2016-ig: szakiskolát), illetve a szakgimnáziumot (2016-ig: szakközépiszkolát) végzettek közötti munkaerőpiaci hozadékok eltéréseiről nincs átfogó adatunk, de utalnunk kell egy nagymintás, kérdőíves 2018-as felmérésre (Hajdu et al. 2018), amely szerint az egy évvel korábban végzett, érettségivel nem rendelkező szakmunkások között a tartós álláskeresés jelentősen magasabb (20%), mint az érettségivel kilépők között (12%). Ez magyarázza az érettségit nem biztosító képzés iránti tanulói kereslet erőteljesebb visszaesését.

A tanulók középfokú képzéssel kapcsolatos pályaválasztási döntéseinek következménye egyelőre még nem látható. Kérdés, hogy az egyre magasabb arányban (és egyre magasabb számban is!) gimnáziumban érettségiző fiatalok milyen utat fognak, illetve tudnak majd választani. (A felsőfokú továbbtanulás lehetőségei a közeljövőben egyértelműen nehezebbé válnak, s ez akár a szakképzés felé is terelheti a felvételi követelményeknek megfelelni nem tudó tanulókat.)

A középfokú szakképzés újabb, most már mindkét szakmai képzési programra kiterjedő térvesztése társadalmi következményekkel is jár, s ez a szakközépiszkolai (2016-ig: szakiskolai) képzésben már látható is: a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók mind nagyobb hányada, 2017-ben már csaknem fele tanul itt, s még a néhány évvel korábbi definíciós szigor ellenére is az itt tanulók mintegy harmada tartozik a két kategória valamelyikébe. Ez pedig még a korábinál is komolyabb feladatot ró a képzés működtetőire, megküzdendő a tanulók hátrányos helyzetéből fakadó problémákkal (3. ábra).

Hogy a szakközépiszkolák (2016-ig: szakiskolák) az ezzel kapcsolatos feladatra továbbra sincsenek felkészülve, azt jelzik a kompetenciamérési adatok is. Az itt tanulók gyenge eredményei közismertek, s nem is meglepők. Az viszont már kevésbé, hogy a tanulók eredményei a hasonló skálán mért, saját, korábbi (8. osztályos) eredményeikhez ké-

¹⁰ A középfokú végzettségűekbe a bármilyen középfokú iskolát (ISCED 3) végzettek beszámítanak, tehát az érettségizetteken kívül a szakmunkások is.

3. ábra: A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű tanulók a nappali tagozatos iskolai szakképzésben 2007, 2010, 2012–2017*. Az adatok forrása: Edumap adatbázis**

* A képzési programok 2016-tól érvényes elnevezése szerint.

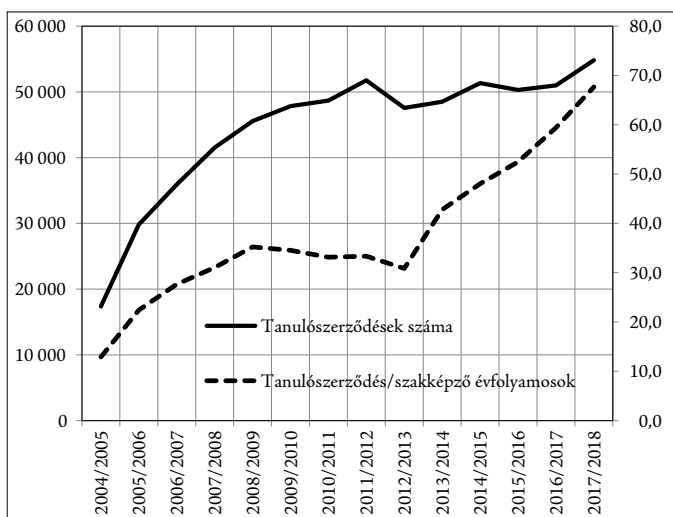
** Edumap adatbázis és térképes rendszer. URL: <http://edumap.ofi.hu/> [Letöltve: 2019. 02. 05.]

pest – mind a matematika, mind a szövegértés területén – romlanak is, az egyértelműen jelzi a képzési program kudarcát: ezekkel a tanulókkal az iskolák nem nagyon tudnak mit kezdeni. (Nyilván életkori, s ezzel összefüggő motivációs háttere is van ennek, de hogy az érintett fiatalok fejleszthetők, azt az bizonyítja, hogy eredményeik a 6. és 8. osztály között még javultak.) Mivel a mérések nem elméleti tudást, hanem alapvető szövegértési és matematikai-logikai készségeket mérnek, ez azt feltételezi, hogy ezek a tanulók komoly problémával fognak megküzdeni tanulmányaik során. A tendencia tartós: amióta ilyen jellegű adatok vannak, kisebb-nagyobb ingadozással ugyanez a helyzet. A szakközépiskola (2016-ig: szakközépiskola) ezzel szemben, ha nem is jelentős mértékben, de képes tanulóinak kompetenciaeredményein javítani.

Közismert az alacsony tanulási teljesítmény és a lemorzsolódás közötti összefüggés. Ez utóbbi a hazai statisztikákban nem jelenik meg, ezért – igazodva a nemzetközi indikátorokhoz is – a korai iskolaelhagyók arányából következtethetünk rá. Természetesen a lemorzsolódást a tanulási kudarcokon túl sok más tényező is befolyásolhatja a tankötelezettségi korhatártól kezdődően a megalapozott pályaválasztást lehetővé tévő iskola-választási életkoron át az egyéni élethelyzetekhez sokféleképpen igazodó képzési programválasztásig. Az Unió országaiban rengeteg kísérleti, vagy már rendszerbe illesztett programmal próbálják a lemorzsolódást / korai iskolaelhagyást csökkenteni. Kísérleti programból Magyarországon sem volt hiány, de rendszerbe épülésük s elterjedésük többnyire elmaradt. Rendszeres beavatkozást a hiányos iskolai végzettségűeket a szakképzés megkezdésére felkészítő felzárkóztató, a későbbi Híd programok jelentik. Ezek működéséről, eredményességéről kevés az adat, de tömegeket nem érint, s legkevésbé azokat, akik a szakközépiskolai (2016-ig: szakiskolai) képzésbe bekerültek, de ott tanulási nehézségekkel küzdenek.

A tankötelezettségi korhatár leszállításának következményei nehezen mérhetők. Nagy valószínűséggel azt a tanulói réteget érintette, azok kihullását segítette elő, akik a 18 éves korig tartó tankötelezettség mellett sem szereztek volna középfokú iskolai végzettséget. Ugyanakkor azt tapasztaljuk, hogy a korai iskolaelhagyók¹¹ aránya az utóbbi években megnőtt – a 2010. évi 10,8%-ról 2017-re 12,7%-ra.¹² Hogy ebben milyen szerepet játszott a tankötelezettségi korhatár leszállítása, nem tudjuk megmondani, mivel a 2011. évi emelkedés még aligha ennek következménye, de a későbbiekben szerepet játszott ez is. Mindenesetre nem lehet véletlen, hogy egyre többet hallani a korábbi rendszer visszaállításáról¹³ vagy 17 éves korra emeléséről.¹⁴

Végül nézzük meg, hogy a szakképzést érintő jelenlegi szakpolitika egyik kulcselemét, a munkahelyi gyakorlati képzést tekintve milyen változások következtek be uniós tagságunk 15 éve alatt. A tanulószerveződéssel tanulók (s így egyértelműen munkahelyi gyakorlaton résztvevők) száma már 2005-ben emelkedni kezdett – talán az állami normatívával összefüggő intézkedések miatt –, s ez az emelkedés 2011-ig folytatódott. Erőteljesebb megtorpanás után ismét nőtt, de a hullámzó számú szerződéskötés sokáig legfeljebb megközelíteni tudta a 2011. évi maximumot, meghaladni csak 2017-re tudta. Ha a tanulószerveződéssel tanulók számát a szakképző évfolyamokon tanulókhöz viszonyítjuk,

4. ábra: A tanulószerveződéssel szakmát tanulók száma és aránya

Forrás: KSH, STADAT táblák és ISZIIR adatbázis

¹¹ A 18–24 éves, középfokú végzettséggel nem rendelkező és nem tanuló fiatalok arányát mutatja.

¹² Eurostat adatbázis. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=t2020_40&plugin=1 [Letöltve: 2019. 02. 05.]

¹³ 2018. szeptemberi sajtóhír szól arról, hogy a Munkaadók és Gyáriparosok Országos Szövetsége (MGYOSZ) emellett áll ki. URL: <https://www.hrportal.hu/hr/javaslatsomag-a-szakkepzes-megujitasahoz-20180919.html> [Letöltve: 2019. 02. 05.]

¹⁴ A Népszava hírportál jelez egy Szakképzés 4.0 című háttéranyagot, amely a szakképzés teljes megújításában, illetve a tankötelezettség 17 éves korra emelésében gondolkodik. URL: https://nepszava.hu/3025399_oktatasi-kudarok-utan-itt-a-teljes-ujratervezes-emelnek-a-tankotelezettseg-korhatarat [Letöltve: 2019. 02. 14.]

akkor látványos az előrelépés: mind az időszak első harmadában, mind az utolsóban lényegesen emelkedett az arány. A két növekvő időszak között azonban az a különbség, hogy míg az első harmadban a növekedés a tanulók számának – kisebb hullámzásokkal tarkított – stagnálása mellett következett be, az utolsó harmadban a tanulólétszám erőteljes csökkenésével hozható összefüggésbe (4. ábra).

Összegzés

Bár ebben a tanulmányban, igazodva a szakpolitikában bekövetkező változásokhoz, szakképzésünk elmúlt 15 évét két eltérő időszakra külön-külön elemeztük, a tapasztalatok birtokában összefoglalóan mégis inkább azt kell mondanunk, hogy a főbb folyamatokat jellemzően nem a szakpolitikai irányváltás határozta meg. Nem kétséges, hogy a szakpolitikának volt hatása a szakképzésre, de úgy tűnik, hogy sem a decentralizált időszakban, sem a centralizált irányítású években nem volt olyan erős az irányítás, hogy képes lett volna a szakképzés autonóm szereplőinek döntéseit markánsan befolyásolni.

A 2010 előtti időszak uniós célokhoz jobban igazodó, inkább a társadalmi felzárkózást előtérbe helyező, mintsem gazdasági szempontú szakképzés-politikája a korai iskolaelhagyók számának csökkentésében és a munkahelyi gyakorlóhelyek számottevő növelésében ért el eredményt, ugyanakkor sok más, nem kellően végiggondolt beavatkozás félresikerült, így a képzés megújulása végeredményben elmaradt.

A 2010. évi kormányváltás utáni szakpolitika nagy lendülettel fogott bele az oktatási és szakképzési rendszer átalakításába. Ez utóbbi esetében a gazdasági célok előtérbe s a társadalmi célok háttérbe helyezése fogalmazódott meg, amit a szakpolitika mind a mai napig képvisel. Ez kevésbé EU-konform irány, mint a korábbi, de a szakképzést érintő, igencsak általánosan megfogalmazott uniós céloknak deklaráltan nem mond ellent. A szakmai – s különösen a szakiskolai/szakközépiskolai – képzésben koncentráltan megjelenő hátrányos helyzetűekre kevés figyelem összpontosult, ennek következményeként tekinthető a korai iskolaelhagyók arányának emelkedése.

A szakképzés működési rendszerének átalakítása több tekintetben hamis alapokra épült, ennek következtében a kitűzött célok egy része nem valósulhatott meg. A most már centralizált szakképzés irányítása ugyan erős kezekkel történt, de nem vette figyelembe a még mindig létező autonóm szereplők döntési lehetőségeit. E körből az iskolák ugyan kikerültek, de maradtak a tanulók, és maradtak a gazdaság szereplői. Végül soron ez vezetett arra, hogy a szakképzés súlya a tervezettől eltérően visszaesett, s hogy nem sikerült áttörést elérni a gazdasággal való kapcsolatában sem. Ahogy Polónyi fogalmazott az *Educatio* három évvel ezelőtti kötetében: „A gazdasági fellendülést a vállalkozások igényeinek kiszolgálásától remélő kormány adminisztratív eszközökkel akarja kikényszeríteni azt, amit a munkaadók béremeléssel elérhetnének: a középfokú szakképzés nagyobb népszerűségét” (Polónyi 2016).

Az intézményfenntartás szétaprózottsága, s ennek következményei a korábbi időszak egyik komoly problémája volt. Ez összefüggésbe hozható a decentralizált irányítással, de a 2013–2016 közötti KLIK-irányítás mutatja, hogy a centralizált állami irányítás sem volt képes ezen túllépni. A jelenlegi rendszer tapasztalatai még nem álltak össze, nem lehet értékelni. Ebből a szempontból alapvető kérdés, hogy miként lehet összehangolni a helyi és a tágabb térségre vonatkozó eltérő érdekeket, s képes lehet-e erre a jelenlegi irányítási rendszer.

Végül a tanulmány alapvető – bár korábban nem feltett – kérdése: léptünk-e a szakképzésben az EU által előrébb? A leírtak alapján azt mondhatjuk, hogy nem igazán. Az Unió szakképzéssel kapcsolatos elvárásai, az onnan érkező impulzusok gyengék voltak, a szakképzést érintő forrásaiak eredménye a rendszer egészének működését alig befolyásolta. Megtestesült javakban, lokális eredményekben bizonyára tetten érhető, de a tizenöt évvel ezelőtti problémák továbbra is problémák maradtak. Akár a 2010 előtti, akár a 2010 utáni időszakot nézzük, a meghozott döntések inkább csak próbálkozások voltak, kisebb sikerekkel, időnként visszalépésekkel.

IRODALOM

- BESENYEI et al. (2005) *Oktatás-statisztikai évkönyv 2004/5*. Budapest, Oktatási Minisztérium.
- Bruges-i Nyilatkozat (2010) *The Bruges Communiqué on enhanced European Cooperation in Vocational Education and Training for the period 2011-2020*. URL: www.cedefop.europa.eu/files/bruges_en.pdf [Letöltve: 2019. 02. 10.]
- Copenhagen Declaration (2002) *Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training*. www.cedefop.europa.eu/files/copenhagen_declaration_en.pdf [Letöltve: 2019. 02. 10.]
- Fehér könyv az oktatásról (1996) *Teaching and Learning. Towards the Learning Society. White paper*. European Commission. Részleteit fordította Várady Eszter (1996): *Educatio*, Vol. 5. No. 4.
- GYÖRGYI Z. (2011) A triális szakképzés felé? *Educatio*, Vol. 20. No. 3. pp. 331–341.
- GYÖRGYI Z. (2015) Tanulás felnőttkorban – változások egy évtized alatt. In: GYÖRGYI Z. (ed.) *Tanulási attitűdök, tanulási stratégiák*. Budapest, OFI. pp. 47–63.
- HAJDU M., MAKÓ Á., NÁBELEK F. & NYÍRÓ Zs. (2018) A szakképzett pályakezdekők munkaerőpiaci pályájának követése – 2018. Budapest, MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet. <https://gvi.hu/kutatas/549/szakkepzes-2018> [Letöltve: 2019. 02. 05.]
- Konceptió a szakképzési rendszer átalakítására, a gazdasággal való összehangolására* (2011) Budapest, Nemzetgazdasági Minisztérium. https://www.nive.hu/Downloads/Hirek/DL.php?f=szakkepzesi_konceptio.pdf [Letöltve: 2019. 02. 10.]
- MÁRTONFI GY. (2011a) *Adalékok. Az iskolarendszerű szakképzés intézményrendszerének átalakulásáról*. Budapest, Oktató- és Fejlesztő Intézet.
- MÁRTONFI GY. (2011b) Igazgatók és diákok véleménye a tankötelezettségről. In: MÁRTONFI GY. (ed.) *A 18 éves korra emelt tankötelezettség teljesülése és (mellék)hatásai*. Budapest, Oktató- és Fejlesztő Intézet.
- MÁRTONFI GY. (2011c) *Térségi Integrált Szakképző Központok. Adalékok az iskolarendszerű szakképzés intézményrendszerének átalakulásáról*. Budapest, Oktató- és Fejlesztő Intézet.
- MÁRTONFI GY. (2015) *Szakiskolai fejlesztési programok 2003–2009*. Budapest, Oktató- és Fejlesztő Intézet.
- MÁRTONFI GY. (2016) A szakképzés intézményrendszerének átalakulásai. *Educatio*, Vol. 25. No. 1. pp. 46–58.

- PÉCELI M. (2011) Kompetencia alapú felzárkóztató programok és hatásuk a tankötelezettségre. In: MÁRTONFI GY. (ed.) *A 18 éves korra emelt tankötelezettség teljesülése és (mellék) hatásai*. Budapest, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
- POLÓNYI I. (2016) Javuló prioritás, romló kondíciók, avagy a hazai szakképzés finanszírozása. *Educatio*, Vol. 25. No. 1. pp. 27–45.
- Szakképzés-fejlesztési stratégia 2005–2013. www.okm.gov.hu/letolt/szakketanevnyito_2005_2006/strategia_050712.pdf [Letöltve: 2019. 02. 10.]
- Széll Kálmán Terv (2011) *Összefogás az adósság ellen*. <http://2010-2014.kormany.hu/download/4/d1/20000/Sz%C3%A9ll%20K%C3%A1lm%C3%A1n%20Terv.pdf> [Letöltve: 2019. 02. 10.]